

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Даниела Добрева Пастармаджиева – доцент
в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование **3. Социални, стопански и правни науки**

професионално направление **3.3. Политически науки.**

докторска програма **Политически науки**

Автор: Наталия Красимилова Цветанова-Чилингинова

Тема: „Силата и теориите за нея след Студената война“

Научен ръководител: проф. д.н. Румен Иванов Кънчев – ПУ „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-22-145 от 22.01.2025 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Силата и теориите за нея след Студената война“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.3. Политически науки, докторска програма Политически науки. Автор на дисертационния труд е Наталия Красимилова Цветанова-Чилингинова – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „Политически науки и национална сигурност“ с научен ръководител проф. д.н. Румен Иванов Кънчев от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Наталия Красимилова Цветанова-Чилингинова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол № 117/09.01.2025 г. от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- становище на научния ръководител относно готовност за предварително обсъждане.
- дисертационен труд;

- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на минималните изисквания за присъждане на ОНС „доктор“.

Докторантката е приложила 3 броя научни публикации по темата - 1 статия и 2 доклада.

Приложените документи съответстват на изискуемото и от формална гледна точка и могат да бъдат приети и дискутирани.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Наталия Цветанова-Чилингирова завършва „Право“ и магистърска програма „Дипломация и международни отношения“ в ПУ „Паисий Хилендарски“. Отчислена е с право на защита от докторска програма по „Политически науки“ в катедра „Политически науки и национална сигурност“. Видно от приложеното CV докторантката владее отлично английски и много добре френски език, притежава комуникационни и организационни умения, както и опит в управлението на екипи и проекти. Цветанова-Чилингирова е адвокат с над десет години професионален опит в областта на търговското и данъчното право, осигурителното законодателство и туризма. От 2020 г. ръководи собствена кантора, а преди това е работила като юрисконсулт и съдружник в компании, предоставящи юридически и счетоводни услуги.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

След Втората световна война и особено след края на Студената война във външната политика на отделните държави, но и в международните отношения като цяло, се прави опит военните подходи за решаване на конфликти да бъдат оставени на по-заден план. Разширява се използването на алтернативни, дипломатически методи, включващи развиване на икономически отношения, създаване на условия за по-интензивни бизнес връзки, увеличава се ролята на културната дипломация и др.

Посочените подходи очертават положителна перспектива и очаквания за динамиката на световния ред. Обективните обстоятелства обаче показват, че твърдата сила продължава да стои като възможен подход и военно обезпечените държави са готови да я използват, когато сметнат, че това е в тяхна полза. В този смисъл първите десетилетия на XXI век могат да бъдат свързани с конфликти и военна намеса в някои държави от т.нар. Арабски свят, включително конфликтът между Израел и Палестина, но също така в Кавказкия регион. През 2022 г. към посочените се добавя и военният конфликт в Украйна, който много по-пряко и мащабно е

свързан с водещи участници в международните отношения, а именно Русия, Европейския съюз и САЩ. Събитията от 2022 г. са своеобразно доказателство, че способите на меката сила не са станали водещи инструменти в отношенията между държавите на международната сцена. Напротив, усложнената международна среда за сигурност предоставя аргументи за несъмнената роля на твърдата сила.

В този контекст дисертационното изследване на Наталия Цветанова-Чилингирова е не само актуално и навременно, но и много необходимо. То дава възможност да се приведат научни аргументи, които да дадат обяснение на обективно съществуващите реалности в международната среда. Следва да се отбележи, че е актуална не само темата като заглавие, но изследването включва аспекти, чрез които много точно и конкретно се фокусира върху значимите за проблема теми. Сред тях могат да се открият дискусиата върху изменение на световната политическа система и на средата на нейното функциониране; основните аспекти на края на Студената война, включително и глобализацията; масовата демократизация на обществата; трансформацията на света от еднополюсен към многополюсен; извеждането на същността на твърдата, меката и интелигентната сила, но и техните практически измерения в началото на XXI век.

4. Познаване на проблема

Дисертационното изследване на Наталия Цветанова-Чилингирова е структурирано по начин и включва теми, които ѝ дават възможност да се запознае с проблема, който изследва в дълбочина. Целта, която докторантката си поставя, а именно „да установи начина, по който концепциите за силата намират отражение в отношенията между държавите на глобалната сцена след края на Студената война.“ (с. 6) засяга няколко теоретични перспективи и изисква знания за няколко практически феномена. Теоретичните перспективи са свързани с:

- концептуалната рамка на международните отношения и външната политика (в първа глава);
- темата за силата, чиито основи докторантката проследява до Античността (във втора глава);
- интерпретацията на силата в международните отношения (в трета глава).

От практическа гледна точка докторантката прави обстоен преглед и анализ на:

- практическите параметри на световната политика в началото на XXI век (в първа глава);
- отношенията между силата и публичната дипломация, което включва и практически нейни измерения в съвременността (в четвърта глава).

Следва да се отбележи, че нейното изложение не е механичен сбор от разнообразни теории, а следва логика, изградена от докторантката на основа прочетеното и осмислено съдържание.

Не само излагането на теории и факти обаче дава основание да заключим, че докторантката има задълбочени познания по проблема. То е видимо не само в представените от нея концепции, но и в начина, по който тя ги интерпретира и влиза в своеобразна дискусия по тях. Посоченото означава, че тя не само познава различни авторски гледни точки, но оценява творчески и критично прочетеното.

5. Методика на изследването

Избраната от Наталия Цветанова-Чилингинова концептуална рамка на класическия и неокласическия реализъм в международните отношения съответства да поставената цел и дава фокус, тъй като темата предполага възможност за интерпретация от различни гледни точки. Тези подходи осигуряват широк поглед към международните отношения. Класическият реализъм обяснява стремежът на държавите към власт и сигурност в международната среда, докато неокласическият прибавя и вътрешнополитическите измерения, сред които възгледите на политическия елит и институционалните особености. Този комплекс позволява задълбочено разбиране на поведението на държавите, давайки балансирана перспектива върху системните и вътрешните обяснения. Посоченото е от съществено значение за комплексността на дисертационното изследване. Реализираният диалектико-логически синтез също е коректен избор и е успешно използван, защото докторантката успява както да представи концепциите за силата и нейните практически измерения в нейната динамиката и противоречивост, така и в последователността в нейното развитие и използване.

На следващ етап следва да се отбележи, че конкретните методи, които докторантката използва са относими към поставената цел и задачи. Теоретичният синтез е необходим, за да се създаде комплексно описание на силата и факторите, които предопределят динамиката в използването на нейните форми. Правно-историческият анализ е успешно използван при коментирането както на конкретни измерения на международните отношения, така и при описанието на международни институции. Историческият подход помага да се синтезират основанията и причините за текущата динамика на международните отношения и мястото на силата в тях. Сравнителен социологически анализ спомага за разбирането на поведението на отделни субекти на международните отношения (напр. Русия, Китай и САЩ) и тяхната външна политика.

Избраната методика позволява на докторантката да постигне целта, която си е поставила и да направи валидни научно обосновани заключения по поставените задачи. Използването на кабинетно проучване е основния възможен подход и посредством интерпретативен метод Наталия Цветанова-Чилингирова успява да направи изследване с високо качество, което да има принос към политическата наука.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на Наталия Цветанова-Чилингирова предлага задълбочен анализ на ролята на силата в международните отношения в контекста на съвременната глобална динамика. Докторантката структурира изследването около ключови концепции и ги прилага към процесите, определящи международната среда през XXI век.

В **Увода** на дисертацията коректно са зададени параметрите на изследването, включително актуалността, целта, задачите, обектът, предметът, изследователският проблем, изследователският въпрос, тезата, работните хипотези, ограниченията, методологията и структурата на изследването. Тяхното коректно формулиране е демонстрацията на разбирането на докторантката за същността на научното изследване, но и за нейните способности да задава коректно рамката на труда си.

В **Първа глава** тя успешно въвежда концепцията за системата на международните отношения и нейните трансформации, като се основава на авторитетни източници – класически теоретици като Ханс Моргантау, Кенет Уолц, Джоузеф Най и съвременни изследователи в областта на международните отношения. Докторантката обаче не просто синтезира приносите на отделни автори, а представя структурирано и с прецизна логика различни измерения и влияния върху изследвания феномен. Засегната е темата за властта и политиката от концептуална гледна точка, възприятията за системността и нейните интерпретации в международните отношения, ролята на гражданина/индивида и пр. Отделеното внимание на реализма и неолиберализма допринасят за задълбочено осмисляне на проблематиката и коректното формулиране на изводи впоследствие. В първа глава намира място и описанието на динамиката на международната среда в началото на XXI. Посоченото не е просто изброяване на факти, но и дискусия върху фактите, включително от гледна точка на коментираните преди това концепции. В този смисъл главата има своята научна и изследователска логика и представлява отлична основа за последващите глави на дисертацията.

Втора глава е посветена на концептуализирането на понятието *сила* в международните отношения и проследява неговото развитие от Античността до съвременността.

Докторантката представя развитието на концепцията през различни исторически етапи, като демонстрира изследователски умения, комбинирайки политическа теория и философски интерпретации. Особено впечатление прави акцентът върху класическите разбирания за властта и нейното проявление във външната политика. Посоченото е успешно развито и с разглеждане на възгледите на Макиавели, Хобс и Русо, което дава още историческа дълбочина на анализа. Съществен принос на тази глава е систематизирането на различните типологии на силата – твърда, мека и интелигентна – и систематизиране на възможностите за тяхното приложение в международната политика. Докторантката демонстрира добро разбиране на концептуалните дебати около тези форми на сила и тяхната динамика в глобалния контекст след края на Студената война.

Трета глава на дисертационния труд е посветена на феномена на меката сила в международните отношения, като Наталия Цветанова-Чилингинова разглежда както историческото развитие на концепцията, така и нейното приложение в съвременния международен контекст. Тя насочва вниманието върху подхода, чрез който държавите прилагат мека сила за постигане на външнополитически цели чрез културно влияние, дипломатически инициативи и международно сътрудничество. Докторантката акцентира върху разликите между твърдата, меката и интелигентната сила и подчертава, че успешната външна политика често представлява комбинация от всички тях. В главата са направени интересни препратки към класическите теории за силата, но принос е, че са поставени в съвременна перспектива, показвайки как глобалните актьори адаптират своите стратегии към новите реалности. Особено впечатление прави интерпретацията на ролята на културната дипломация и медиите като инструменти на меката сила. Цветанова-Чилингинова не само представя теоретичните основи, но и предлага конкретни примери за нейното приложение на международната сцена – от политиката на САЩ след Студената война до дипломатическите инициативи на Европейския съюз и Китай. В този смисъл докторантката не се ограничава до теоретично разглеждане, а прави препратки към реални казуси и текущи глобални процеси, което допринася за по-пълно разбиране на практическите измерения на меката сила.

Четвърта глава е посветена на публичната дипломация във връзка с меката, твърдата и интелигентната сила и тяхното прилагане в международните отношения. Докторантката насочва вниманието върху трансформацията на дипломатическите практики в съвременния свят и как те взаимодействат с различните проявления на силата. Прави впечатление, че докторантката акцентира върху прилагането на меката сила в публичната дипломация и нейните механизми – убеждаване, привличане и установяване на доверие. Внимание заслужава връзката, която Наталия Цветанова-Чилингинова прави между теоретичните

концепции на Джоузеф Най и практическите проявения на тази форма на сила в глобалната политика. Приведени са примери за използването ѝ от водещи международни актьори като САЩ, Европейския съюз и Китай. Интересна е частта, в която се анализират ограниченията на меката сила, особено в контекста на хибридните заплахи и информационната война, и изводът, че традиционните дипломатически подходи се адаптират към динамично променящата се международна среда. Считаю, че докторантката е реализирала актуален и добре аргументиран анализ, като не се ограничава с представянето на предимствата на меката сила, а изследва и нейните ограничения в съвременната международна среда.

В **Пета глава** са разгледани динамиката на меката и твърдата сила в международните отношения в началото на XXI век. Докторантката умело коментира промяната на глобалната система след края на Студената война, като акцентира върху трансформацията от биполярен към еднополярен и след това към многополюсен световен ред. Вниманието пада и върху ключови концепции в международните отношения – баланс на силите и баланс на заплахата – като докторантката коментира с разбиране теоретичните рамки на Кенет Уолц и Стивън Уолт. Дискутирани са и механизмите, чрез които държавите балансират влиянието на доминиращите глобални играчи. Освен това тя разглежда проявенията на меката и твърдата сила в контекста на значими събития и процеси като конфликта в Украйна и ролята на Русия, НАТО и ЕС, възходът на Китай и използването на икономическо влияние като инструмент на меката сила, американската външна политика след 2000 г. и комбинирането на военна сила с културно-идеологическо влияние. Чрез тези примери докторантката демонстрира как държавите адаптират стратегиите си в отговор на изменящите се международни реалности. Посредством посоченото Наталия Цветанова-Чилингирова показва не само фактологично познание, но и осмисляне на коментирания процес.

Заклучението отразява коректно изводите от направения анализ и кореспондира със заложените в увода параметри.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Дисертационния труд на Наталия Цветанова-Чилингирова несъмнено е навременен и считам, че има собствен принос към науката в две основни насоки:

Научно-теоретични – Към нея можем да отнесем *детайлното разработване на интегрирана концептуална рамка* за силата в международните отношения, която съчетава класическия и неокласическия реализъм с концепциите за мека и интелигентна сила. Наред с посоченото може да посочим *прецизното систематизиране на дефинициите и типологията на силата*, което улеснява анализа и прилагането им в международната

практика. Към тази група можем да отнесем и *систематизираната аргументация* на установеното, че независимо от оптимистичните очаквания за превес на меката сила постепенно тя започва да отстъпва пред способите на твърдата сила.

Практико-приложни – Направеният *сравнителен анализ на силовите стратегии на глобалните актьори* (САЩ, Русия, Китай и ЕС) дава практическо знание за различните подходи в международната политика и може да послужи като основа за изработване на външнополитически решения. Дисертацията предлага *практически насоки за оптимално комбиниране на мека и твърда сила* в рамките на публичната дипломатия, което е особено значимо за държави, стремящи се да увеличат международното си влияние чрез невоенни способности. Докторантката обръща внимание и на *нарастващата роля на нетрадиционни форми на сила* като кибервъздействие и информационна война. Това позволява по-добро прогнозиране на международната динамика и изготвяне на адаптивни стратегии.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката Наталия Цветанова-Чилингирова е представила три броя научни статии, а именно:

- 1) Цветанова-Чилингирова, Н. (2022). Меката сила в дискурса на съвременните събития, В: Сборник с доклади от международна научна конференция „Съвременни изследвания и технологии за отбраната ARTDef” (с. 287-294), Велико Търново: НВУ „Васил Левски“, ISSN 2815-2581;
- 2) Цветанова-Чилингирова, Н. (2023). Приложение на твърда и мека сила в международните отношения, В: Сборник с доклади от годишна университетска научна конференция (8-9 юни 2023 г.) (с. 99-108), Велико Търново: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, ISSN 1314-1937;
- 3) Цветанова-Чилингирова, Н. (2024). Организацията на обединените нации в контекста на събитията в Украйна, *Научни трудове на УНСС*, 64(1), с. 243-256.

В статията си от 2022 г. тя разглежда теоретични перспективи към меката сила. Посоченото изследване съответства на етапа на работата ѝ и допринася от една страна за систематизиране на проученото до момента по теоретичните въпроси. От друга страна участието ѝ в научна конференция дава възможност да се апробира своята изследователска дейност, както в структурно, така и в съдържателно отношение. Следващото ѝ научно изследване (от 2023 г.) по своеобразен начин надгражда работата по първия доклад, а и отразява изследователската дейност по дисертацията. В него Цветанова-Чилингирова разглежда властта и нейната роля в международните отношения, като са проследени и

практическите ѝ проявления в последния век. На тази основа тя прави анализ на ефективността на твърдата и меката сила. В най-актуалната ѝ публикация от 2024 г. докторантката се съсредоточава върху конкретни измерения на динамиката в текущата международна среда, а именно конфликтът в Украйна и по-специално ролята на Организацията на обединените нации. ООН и по-специално нейната роля в регулиране на международните отношения се разглеждат и в дисертационното изследване.

В заключение мога да посоча, че публикациите на докторантката са достатъчни както от формална, така и от съдържателна гледна точка.

9. Лично участие на докторантката

Личният принос на Наталия Цветанова-Чилингирова в дисертационното изследване е несъмнен. Той се проявява както в избора и прилагането на подходяща теоретична рамка, така и в задълбочения анализ на конкретни международни процеси и събития. Тя проявява висока степен на аналитичност при подбора на подходите, използвани като основа на изследването. Успешно адаптира теоретичните концепции към специфичните особености на международната система след Студената война, като предлага оригинален прочит на утвърдени теории. Докторантката не се ограничава до механично представяне на съществуваща литература по темата, а анализира емпирични данни, документи и примери от международната практика. Това намира проявление например при анализа на конфликта в Украйна, стратегиите на великите сили и използването на меката и твърдата сила в различни геополитически контексти. Цветанова-Чилингирова проявява и лична ангажираност чрез разработването на идея, която интегрира различните форми на сила с практиките на публичната дипломатия в съчетание с критично отношение към съществуващите теоретични парадигми и адаптирането им към реалностите на XXI век. Проверката за авторство, направена със StrikePlagiarism доказва направените констатации, тъй като не бе установено плагиатство.

10. Автореферат

Авторефератът е в обем от 32 страници и е изготвен на български и на английски език. В него е предоставена основна информация, свързана с дисертационното изследване, процедурата по насрочване на публичната защита, параметрите на самата публична защита и състава на научното жури. В резюмиран вид е представено съдържанието на увода, петте глави и заключението. Включени са и основните изводи от всяка глава. В края на автореферата са изведени общите изводи от дисертационното изследване, научната новост, приносите на

дисертацията и публикациите по темата на дисертационния труд. Така структурираният автореферат и приведената информация са достатъчни и отразяват коректно осъщественото изследване в дисертацията. В този смисъл мога да заключа, че авторефератът е направен според изискванията на съответните нормативни актове и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Дисертационното изследване на Наталия Цветанова-Чилингирова има своите безспорни достойнства. Следва обаче да се отбележи, че той би могъл да бъде усъвършенстван в няколко посоки. На първо място бих препоръчала ако текстът ще бъде публикуван да се направи подобрена редакция от техническа гледна точка и от гледна точка на оформлението. Освен това, действително задълбоченият теоретичен контекст е важен, но на моменти би могъл да се тълкува и като леко отклоняване от основния фокус, а именно силата в контекста на международните отношения. Струва ми се, че дисертацията би спечелила ако малко се редуцира анализът на концепции като власт и политика, граждани и система, а се даде още фокус върху емпириката. Посочената бележка, разбира се, представлява гледна точка и не следва да бъде възприемана като задължение.

Относно препоръките смятам, че един такъв труд би спечелил ако интелигентната сила като комбинация от мека и твърда сила се изследва малко а по-детайлно, особено в контекста на технологичните иновации и хибридните заплахи.

12. Лични впечатления

Познавам докторантката Наталия Цветанова-Чилингирова от момента на постъпването ѝ като докторант в катедрата. В процеса на работа тя демонстрира посветеност не само на дисертационното изследване, но и на академичната работа като цяло. Нейната професионална ангажираност извън университета не попречи на заетостта с катедрени инициативи, сред които организиране на срещи с експерти от практиката, участие в кандидатстудентската кампания чрез посещения на училища, интензивна преподавателска работа съвместно с научния ѝ ръководител. Чувството за отговорност и уменията на докторантката да организира добре задачите си направиха възможно тя да завърши труда си в срок и с достатъчно качество. Накрая, но не на последно място бих искала да подчертая, че докторантката Наталия Цветанова-Чилингирова притежава колегиалност, диалогичност и комуникационни умения, които освен професионалист я правят и достойна личност.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Както вече бе посочено в частта относно приносите на дисертационният труд той може да бъде използван като основа както за развиване на научни изследвания, но и в практиката. Докторантката би могла да разработи монографичен труд на основа на дисертацията, включвайки динамиката в международните отношения след избора на новия американски президент Доналд Тръмп.

По отношение на практиката нейният труд може да намери практическо приложение при разработването на национални стратегии, свързани с външната политика и интегрирането на меката и интелигентната сила в нея.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Наталия Красимирова Цветанова-Чилингирова **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Политически науки“ като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Наталия Красимирова Цветанова-Чилингирова в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.3. Политически науки, докторска програма: Политически науки.

21 февруари 2025 г.

Рецензент: .....

доц. д-р Даниела Пастармаджиева